

Lubbers

de woorden van senator Geertsema verdienen zou willen laten vervagen door een andere interventie.

Met betrekking tot het naar voren gebrachte over de ministeriële verantwoordelijkheid voor de echtgenoot van de Koningin veroorloof ik mij te zeggen, dat ik het eens ben met die lichte nuancing. Zeker voor het functioneren in bepaalde ambten, waar dit het openbaar belang raakt, blijft de ministeriële verantwoordelijkheid van kracht. De passage rond het sluimeren is met name daarom zo geformuleerd, omdat het naar mijn wijze van zien bij de selectie van mogelijke functies van betekenis is het daarheen te leiden, dat het openbaar belang zoveel mogelijk in het algemeen niet in het geding komt.

De geachte afgevaardigde de heer Geertsema merkte in dat verband op, dat het bijna altijd functies zullen zijn ten gunste van het openbaar belang. Daaruit lijkt voort te vloeien dat zij het openbaar belang raken. Ik meen dat dit niet altijd zo behoef te zijn. Ik geef een simpel voorbeeld. Als de echtgenoot van de Koningin functioneert in een adviescollege en hij een van de leden is, komt zijn opvatting niet als zodanig aan de orde. Bij bepaalde functies kan men zich evenwel voorstellen dat dit op een heel geëxponentieerde wijze gebeurt.

Dit punt afrondend, kan ik zeggen dat ik het met de geachte afgevaardigde ten principale eens ben dat de ministeriële verantwoordelijkheid geheel van kracht blijft, maar ik behoud mijn opvatting dat men een beetje afhankelijk van de functies in mindere of meerdere mate mag verwachten dat het punt aan de orde komt. Zo is de passage hieromtrent in de schriftelijke voorbereiding van deze begrotingsbehandeling bedoeld.

Ik veroorloof mij nog een tweede opmerking, mijnheer de Voorzitter, al is ze haast overbodig. Bij discussies hierover is het goed ons in te prenten dat ze – tenminste formeel – niet alleen steeds gaan over de functies van de echtgenoot van de Koningin, maar ook behoren te kunnen gaan over de echtgenote van de Koning.

Ik kom tot een volgende vraag: bestaat de oppositie alleen uit de Partij van de Arbeid? Als dat zou kunnen, mijnheer de Voorzitter! Ook hier weerspreek ik dus niet het naar voren gebrachte, maar ik begrijp dat ik dan moet verklaren waarom in de Tweede Kamer op dit punt alleen de fractie van de Partij van de Arbeid is benaderd. Dat was – ik beken het – puur om doelmatigheidsredenen.

Gelet op de voorgeschiedenis en de rol die de fractie speelde bij het amendement dat het daar verdedigde ontwerp toen de slechte afloop heeft bezorgd, leek het doelmatiger het contact daartoe te beperken. Als dat echter de indruk heeft gewekt dat de Regering daaraan een bepaalde definitie verbindt van het begrip 'oppositie', past mij hier een woord van verontschuldiging.

Wat de Raad van State betreft, heeft de heer Geertsema allereerst gevraagd, dit college tijd te gunnen.

Jazeker, dat wordt ook hier verwelkomd. Lukt dat dan iedere keer? Het is inderdaad moeilijk, maar het is uit de bestudering van de dossiers en uit een aantal gesprekken mijn stellige indruk geworden, dat de slechte gewoonten geleidelijk aan zijn gegroeid en dat ook onze medewerkers op de departementen er rekening mee zijn gaan houden, alsof het normaal is, dat de stukken zo'n 24 uur vóór de laatste datum bij de Raad van State binnenkomen. Dat vraagt dus, dat de discipline weer wordt opgepakt, uiteraard in de eerste plaats door de bewindslieden zelf.

Ook ik meen, dat openbaarheid verschil uitmaakt bij de advisering door de Raad van State. Het functioneert anders als een advies vertrouwelijk blijft. Meer hoef ik er niet over te zeggen, niet in de laatste plaats omdat de geachte afgevaardigde in dat deel van zijn betoog zo vriendelijk was niet meer u, mijnheer de Voorzitter, of mij aan te spreken maar de Raad van State zelf. Wie ben ik dan nog om daar tussen de komen?

Iets minder snel mag ik voorbijgaan aan het punt van de potentiële ministers in het kabinet. Is het wel wijs, zo begreep ik zijn vraag, ons vast te leggen op antecedentenonderzoek bij de vorming van een kabinet en manoeuvreren wij ons daarmee niet in moeilijkheden die beter voorkomen konden worden? Allereerst wil ik er ten principale iets over zeggen. De zaak is ontstaan door de behoefte aan meer zekerheid rond de vervulling van het ambt van minister en staatssecretaris door mensen uit onze samenleving. Het kan geen zekerheid in absolute zin geven. Hoogstens kunnen bepaalde handelingen worden verricht die risico's verminderen. Dit is in het belang van alle betrokkenen, soms ook de persoon zelf. Het is al lang geleden dat wij het normaal zijn gaan vinden, dat in dergelijke situaties een medisch onderzoek wordt gedaan. Dat is niets deprecieërend, maar de uitkomst kan

natuurlijk best pijnlijk en onthullend zijn. Desalniettemin is het een goede gewoonte dat onderzoek te doen.

Ik weet best, dat dit er niet mee vergelijkbaar is en dat we het op zijn eigen merites moeten bekijken. Het is de moeite waard. Het lijkt mij voor de hand te liggen, dat in de informele contacten, die bijna altijd vooraf gaan aan formele kandidatuur, die in ons systeem van op parlementaire steun gebaseerde coalities pleegt te lopen via de fractievoorzitters van die partijen die de coalitie vormen, al mogelijke problemen naar voren worden gebracht.

Daarom lijkt het mij niet nodig, dat altijd, indien iemand niet minister of staatssecretaris is geworden, in dit huis of aan de overkant desgevraagd de informatie moet worden verschaft, waarom dat zo is. In het overgrote deel der gevallen zal het heel simpel zijn, dat mijnheer of mevrouw niet kandidaat is gesteld. Daar laat ik het dan bij.

Pas bij verschil van inzicht tussen de betrokken fractievoorzitter en de formateur kan er een merkwaardige situatie ontstaan. Die merkwaardige situatie kan echter evenzeer ontstaan bij een dispuut over de kwaliteiten van de betrokken persoon. Ik denk dus, dat dit probleem in wezen wel beheersbaar is. Het is daarom naar mijn oordeel een ontoereikend argument, dat moet worden afgezien van een dergelijk onderzoek. Ook nieuwe gewoontes kunnen wel eens goede gewoontes worden.

Ten slotte, de heer Geertsema sprak zijn dank uit voor zowel het bereikte resultaat rond de wetenschappelijke instituten en de vormingsinstituten als voor het feit, dat de geachte afgevaardigde de heer De Kwaadsteniet aan de overkant de wijze woorden van de heer Geertsema herhaalde: Dit is een dag van grote vreugde.

De beraadslaging wordt gesloten.

De wetsvoorstellen worden zonder stemming aangenomen.

Aan de orde is de behandeling van **hoofdstuk II (Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin) van de rijksbegroting voor 1984; begroting van uitgaven; aanwijzing en raming van de middelen (18 100-II).**

De beraadslaging wordt geopend.

De **Voorzitter**: Ik geef het woord aan de heer Postma, die zijn maidenspeech zal houden.

De heer **Postma** (CDA): Mijnheer de Voorzitter! Het is vandaag een historische dag aangezien ik vandaag voor de tweede maal in mijn leven een proeve van bekwaamheid mag afleggen onder uw eminente leiding. Ik spreek de hoop uit – en ongetwijfeld wordt die hoop door u gedeeld – dat het succes even groot zal zijn als zes jaar en drie maanden geleden.

Mijnheer de Voorzitter! De begroting van de Hoge Colleges van Staat verschaft een unieke mogelijkheid om over de positie van de Eerste Kamer te spreken tegen de achtergrond van de parlementaire geschiedenis. Het zal geen toeval zijn dat de kosten van het PARAC, het parlementair automatiseringscentrum, en het parlementair documentatiecentrum PDC juist zijn opgenomen onder afdeling 1, de Staten-Generaal.

Een eerste interessante bijzonderheid met betrekking tot de positie van de Eerste Kamer treffen wij aan in de Grondwet van 1815. Bepaalt artikel 86 van die Grondwet dat de reiskosten voor de leden van de Tweede Kamer in evenredigheid der afstanden bij de wet zal worden geregeld en dat zij voor verblijfskosten f 2500 per jaar zullen ontvangen, artikel 87 bepaalt de jaarlijkse vergoeding voor de leden van de Eerste Kamer op f 3000. Ze kregen dus méér dan de leden van de Tweede Kamer; kennelijk stond de Eerste Kamer in hoog aanzien en kennelijk had die Kamer toen nog het een en ander te doen.

Ik maak nu een sprong naar de twintigste eeuw. Dit jaar is het 38 jaar geleden dat de eerste druk verscheen van Oud's 'Honderd jaren', waarin de Nederlandse parlementaire geschiedenis vanaf 1840 wordt behandeld. Het boek is om verschillende redenen interessant.

In de eerste plaats omdat aan de kleur van de omslag duidelijk te bespeuren valt, welke politieke stroming de wind in de zeilen heeft, althans naar het oordeel van de uitgever. De zevende druk verscheen in 1979 met groene omslag, de achtste druk in 1982 met een blauwe. Men kan hieruit zelf zijn conclusies trekken met betrekking tot het politieke inzicht van de uitgever.

In de tweede plaats is het boek interessant vanwege het voorwoord. Ik laat wat passages van dit voorwoord volgen, die ook nu nog gelijkluidend zijn aan die van 1946. Oud zegt hier onder meer:

'Dit boek is geschreven gedurende de jaren mijner gedwongen ambtelootheid onder de Duitse bezetting. Het trof mij in die jaren nogal eens, zowel bij het lezen van sommige geschriften der illegale pers als bij besprekingen in beperkte kring, hoe menigeen, die staatkundige hervormingen voor de toekomst bepleitte, niet zo bijzonder goed op de hoogte was van de staatkundige verhoudingen in het verleden. Ik was er zeer van overtuigd dat wij, wanneer Nederland zou herrijzen, naar allerlei hervormingen zouden moeten streven doch ik was er niet minder van doordrongen dat slechts hij dit met vrucht zou kunnen doen voor wie het verleden geen gesloten boek was.'

Het wordt, mijnheer de Voorzitter, duidelijk waarom deze passages in de afgelopen 38 jaar niet zijn gewijzigd. Mutatis mutandis zijn ze onverkort ook op onze tijd van toepassing.

In de derde plaats is het boek van Oud interessant omdat het een gebeurtenis vermeldt uit het jaar 1904, waarbij de rol van de Eerste Kamer duidelijk aan de orde komt.

Ik doel hierbij op het door Kuiper ingediende wetsontwerp tot verlening van de effectus civilis aan de bijzondere gymnasia en universiteiten. Oud merkte daarover het volgende op: 'In de Tweede Kamer wint Kuiper het pleit gemakkelijk, maar de in haar meerderheid nog liberale Eerste Kamer'... – men hoort hoe lang het geleden is – ...'stak een spaak in het wiel. Zij verwerpt de voordracht. Kuiper bewerkstelligt daarop haar ontbinding.

Hij is zeker dat hij dan een rechtse Kamer terugkrijgt,...' – Rechts natuurlijk in de oorspronkelijke betekenis –... want de Staten van enige provincies zijn in de laatste jaren omgegaan van links naar rechts. Zo'n ommekeer werkt in de Eerste Kamer, waarvan de leden immers voor negen jaar worden benoemd, met de driejaarlijkse aftreden van éénderde, natuurlijk maar langzaam door.

Een ontbinding kan dit proces bespoedigen, maar juist daarom is zo'n ontbinding niet zonder ernstige bedenking. Zij is met het karakter van de Eerste Kamer in strijd. Haar taak is immers, te waken tegen 'overijling' van de Tweede Kamer, die ten prooi zou kunnen zijn aan een 'waan van de dag'.

Wat komt er van deze functie terecht indien de Kamer, zodra zij het waagt anders te besluiten dan haar zuster, naar huis wordt gezonden?

Zeker, ongrondwettig is die ontbinding niet. De Grondwet vergunt haar aan de Kroon, zonder enige restrictie, maar 'constitutioneel' kan men haar in dit geval toch moeilijk noemen.'

Uit deze aanhaling van Oud kunnen in ieder geval de volgende conclusies worden getrokken. In de eerste plaats was het voor de Eerste Kamer (ook) tachtig jaar geleden reeds volstrekt geoorloofd om met betrekking tot een fundamentele politieke kwestie tot een ander oordeel te komen dan de Tweede Kamer.

In de tweede plaats dient de Eerste Kamer te waken over overijling door de Tweede Kamer. Het lijkt moeilijk denkbaar dat men overijling kan tegengaan door zelf aan overijling te doen. Gebeurtenissen, zoals in de laatste week van december 1983, staan dan ook op gespannen voet met het karakter van de Eerste Kamer.

Om alle misverstand te voorkomen wijs ik er nog op dat dit en het volgende voorbeeld door mij slechts worden gebruikt om te laten zien wat de rol van de Eerste Kamer kan zijn. Het is geen pleidooi om dit zonder meer op 1984 te transponeren.

Ik geef nu een aantal voorbeelden die de vrucht zijn van eigen onderzoek. Men merkt dat ik naar een climax toe werk! Het tweede voorbeeld dateert uit dezelfde periode. In het kabinet-De Meester, dat in 1905 aantrad, werd de portefeuille van Oorlog beheerd door de chef van de generale staf, generaal Staal. In zijn begroting voor het jaar 1907 kwam Staal met ver reikende voorstellen.

Bij de cavalerie en de artillerie zou het blijvend gedeelte worden afgeschaft. Bij de infanterie zou het worden verminder. (Het blijvend gedeelte is dat gedeelte van de lichte vier maanden extra onder de wapenen bleef om de volgende taken te vervullen: hulpverlening aan hen die voor korporaal of sergeant werden opgeleid, het verrichten van werkdiensten en de zorg voor orde en rust, vooral na de spoorwegstaking van 1903.) Groot was de ontsteltenis in het land. De inspecteur van de cavalerie, Smeding, nam ontslag. Enige gepensioneerde generaals zonden een adres aan de Tweede Kamer.

Koningin Wilhelmina besloot zelfs tot bijeenroeping van een kabinetsraad; een hoogst ongebruikelijke stap. In de Tweede Kamer had Staal een zware dobber. De Savornin Lohman schrijft daarover het volgende in 'de Nederlander' van 19 december 1931:

Postma

'Er was tegen mij grote verbittering, bij sommigen zelfs tot insolentien toe,...' – let wel, het gaat nu over de Tweede Kamer –... onder anderen de heer X) een sindsdien overleden antirevolutionair, geen leidend figuur). Men wist dat men de minister van Oorlog in zijn klauwen had en wilde hem niet laten ontsnappen.' Echter, op miraculeuze wijze wist Staal het pleit in de Tweede Kamer te winnen. Zijn begroting werd aangenomen met 60 tegen 38 stemmen.

Daarna ontstond een tafereel dat in de Nieuwe Courant van 22 december 1906 als volgt werd beschreven: 'Luid gejuich in de zaal en donderend applaus op de tribunes. De ministers-tafel omringd van gelukwensen; alle gezichten ineens op mooi weer. Generaal Staal vuurrood, maar zich bedwingend, hoewel merkbaar bewogen.'

In de Eerste Kamer echter kwam het anders: géén luid gejuich in de zaal en géén donderend applaus op de tribunes. Er was sterke oppositie te bespeuren. Voor alle duidelijkheid deelde De Meester nog mee, dat het kabinet bij afstemming van de begroting ernstig zou overwegen wat de politieke gevolgen daarvan zouden moeten zijn. Zeer nadrukkelijk werd hier de kabinetskwestie gesteld, maar ook deze dreiging mocht niet baten. Op 9 februari werd de Oorlogsbegroting verworpen. Twee dagen later bood het gehele kabinet ontslag aan.

Welke conclusies kunnen uit het bovenstaande worden getrokken? In ieder geval de volgende twee. In de eerste plaats de conclusie dat kennelijk vroeger het politieke bedrijf aanmerkelijk levendiger was dan vandaag de dag; en in de tweede plaats de conclusie dat de Eerste Kamer er niet voor terugschrok, van haar rechten gebruik te maken, zelfs niet indien dit een kabinetscrisis ten gevolge had.

Nu, mijnheer de Voorzitter, nog enkele opmerkingen over het nut van de parlementaire geschiedenis met betrekking tot het uit artikel 42, lid twee, van de Grondwet voortvloeiende interpellatie- en vragenrecht. Ik kom dan eerst tot het interpellatierecht. Van dit recht, dat in 1849 in het Reglement van Orde van de Eerste Kamer werd opgenomen, is na 1945 in de Kamer slechts spaarzaam gebruik gemaakt. Slechts twee maal werd een interpellatie toegestaan.

In vroeger tijden lag dit gans anders. Ik noem in het kort de getallen: van 1847 tot 1853 zeven maal; van 1853 tot 1863 éénmaal; van 1863 tot

1873 zes maal; van 1873 tot 1880 drie maal; in het volgende decennium twaalf maal; in het liberale tijdvak van 1890 tot 1900 ééntenwintig maal; van 1900 tot 1910 elf maal; van 1910 tot 1920 vijf maal, en van 1920 tot 1930 eveneens vijf maal. Evenals dit het geval was bij de vorige voorbeelden zien we hier dat de Eerste Kamer vroeger alleszins geneigd was om gebruik te maken van de rechten, haar in de Grondwet gegeven of uit de Grondwet voortvloeiende.

Ten slotte wil ik nog enige opmerkingen maken met betrekking tot het vraagstuk dat enige maanden geleden in deze Kamer heeft gespeeld, te weten de vraag of in het Reglement van Orde al of niet de mogelijkheid van een mondelinge vragenrecht, c.q. van een antwoordplicht, zou moeten worden opgenomen.

Het schriftelijk vragenrecht werd in het Reglement van Orde opgenomen op 26 juli 1918, op initiatief van de toenmalige fractievoorzitters van Kol, Van Swaay, Bergsma, Cremer en Colijn. Zij dienden 'een voorstel in tot aanvulling van het Reglement van Orde tot regeling van het vragenrecht'. Vóór 1918 werden er geen schriftelijke vragen gesteld, ná 1918 wel. Kennelijk stelde men zich op het standpunt dat het recht reeds in de Grondwet verscholen lag, maar eerst uitgeoefend kon worden, indien het uitdrukkelijk in het Reglement van Orde was opgenomen.

Hoe zit het nu met het mondelinge vragenrecht? In 1918 werd deze mogelijkheid niet in het Reglement van Orde opgenomen, daar – aldus de motivering – de Kamer op ongeregelde tijden bijeenkomt, de ministers daardoor nodeloos uit hun werk worden gehaald en de praktijk in de Tweede Kamer geleerd heeft, dat van deze bevoegdheid hoogst zelden wordt gebruik gemaakt.

Sedert de bijna twaalf jaren dat het vragenrecht in die Kamer is geregeld, was, toen in de maand maart een mondelinge vraag gesteld werd, zulks in de laatste tien jaren niet meer voorgekomen.' Het mondelinge vragenrecht werd dus niet in het Reglement van Orde opgenomen, hoewel men de bevoegdheid had om dat te doen.

Wat zien wij nu? Er werden ook géén mondelinge vragen gesteld. Kennelijk was men van mening dat een bevoegdheid, hoewel latent aanwezig, slechts uitgeoefend kon worden indien deze uitdrukkelijk als zodanig in het Reglement van Orde geformuleerd stond. Evenmin werden

er na 1967, toen het artikel gewijzigd werd maar het mondelinge vragenrecht toch niet werd opgenomen, mondelinge vragen gesteld.

Indien de Eerste Kamer de historische lijn zou willen doortrekken, zou zij zich op het standpunt kunnen stellen dat, evenals het schriftelijke vragenrecht, het mondelinge vragenrecht slechts uitgeoefend kan worden indien het expressis verbis in het Reglement van Orde staat geformuleerd. Aan de andere kant wil ik opmerken dat niets ons belet om het anders te doen dan onze voorvadersen!

Waarom wijd ik nu zo uit over de parlementaire geschiedenis en wat is het belang hiervan? In de eerste plaats kunnen wij, zoals uit een citaat van Oud blijkt, iets van de geschiedenis leren, ten minste als wij dat wensen. In de tweede plaats leert de historie ons bescheidenheid. De wijze waarop wij het doen, is niet zo vanzelfsprekend. Het verschil tussen de wijze waarop de Eerste Kamer vroeger van haar rechten gebruik maakte en de wijze waarop zij daarvan nu gebruik maakt, maakt dit duidelijk. Dan kom ik bij de belangrijkste reden. Wij leven in een a-historische tijd. Dit bergt vele gevaren in zich.

Marcuse heeft het aldus geformuleerd: Een volk dat zijn geschiedenis niet kent, is rijp voor manipulatie. Men kan hieraan toevoegen: een volk dat zijn geschiedenis niet kent, loopt het risico die nog eens over te moeten doen.

Zo gezien, is de kennis van 'Het Jongste Verleden' een conditio sine qua non voor een volwassen en democratisch staatsburgerschap. Vandaar dat mijn fractie de posten op de begroting voor het PARAC en het PDC steunt vanuit de overtuiging dat aldus een bijdrage wordt geleverd aan de noodzakelijke ontsluiting van de Nederlandse parlementaire geschiedenis.

□

De heer **Geertsema** (VVD): Mijnheer de Voorzitter! De minister heeft getracht om met betrekking tot alle Hoge Colleges van Staat een vermindering van de uitgaven te bewerkstelligen. De Raad van State, de Algemene Rekenkamer, de Nationale Ombudsman en deze Kamer zijn hem hierin ter wille geweest.

De Kamer aan de overzijde is hem op dit punt niet ter wille geweest. Aangezien die Kamer het recht van amendement heeft, heeft zij de door de minister toch doorgezette verlaging van de uitgaven ongedaan gemaakt.